

סובלנות בחברה הישראלית 1996-1997

תמי סגיב-שיפטר, פרופ' נח לוין-אפשטיין, פרופ' אפרים יער, פרופ' מיכל שמיר

סובלנות כלפי קבוצות פוליטיות לא אהודות

הערכה של הנכונות לממש את עקרון חופש הביטוי ואת ערכי הדמוקרטיה מתאפשרת על-ידי בחינה של מדדים שונים. במסגרת הדוח נבדוק את רמת הסובלנות בחברה הישראלית הן בהתייחס לעמדות כלפי קבוצה פוליטית אשר מרואיינים ציינו שהיא אינה אהודה עליהם, והן באופן ממוקד יותר, בהתייחס לקבוצות בעלות אידאולוגיות קיצוניות. נתח את הדיון בנתונים שהתקבלו משלושת הסקרים אשר מלמדים על הקבוצות הפוליטיות שצוינו על-ידי המרואיינים ככחות אהודות. קבוצות אלה סווגו לשתי קטגוריות – ימין ושמאל.

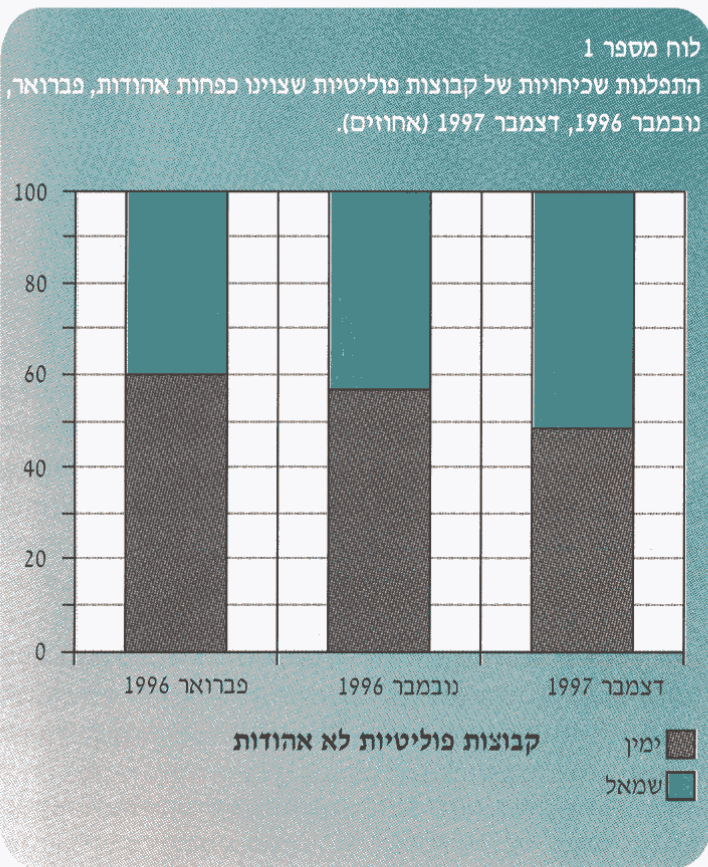
הנכונות להעניק זכויות דמוקרטיות לקבוצות ולפרטים אשר אינם קונפורמיים לערכים ולאמונות המקובלים בחברה היא אחד המאפיינים למחויבותם של אזרחי המדינה למשטר דמוקרטי. נכונות זו משתקפת מבחינה פוליטית על-ידי מתן חופש ביטוי לרעיונות ואינטרסים מנוגדים לעמדת הרוב. שלטון סובלני, בדומה לאדם סובלני, הוא זה שמאפשר מגוון רחב של עמדות אשר קוראים עליו תגר.

גורמים רבים משפיעים על תגובות של סובלנות או חוסר סובלנות, חלקם ברמת הפרט וחלקם ברמת המערכת הפוליטית. גורם חשוב שהוא בעל השפעה על עמדות סובלנות הוא מחויבותם של אנשים לנורמות ולערכים של הדמוקרטיה. גורם חשוב נוסף אשר משפיע על עמדות סובלנות, הוא המידה שבה קיים איום – אובייקטיבי ממשי או סובייקטיבי – על הערכים ועל הרווחה הפוליטית והכלכלית של האזרחים. תחת איום רציני, נוטים אזרחים לגלות חוסר סובלנות כלפי מקורותיו של האיום זה. מכאן שהתייחסות להקשר חברתי-פוליטי חשובה כמסגרת להסבר מידת הסובלנות או חוסר סובלנות הקיימת בחברה. עם זאת, חשוב להכיר בעובדה שגם אם ניתן לזהות את המקורות של חוסר סובלנות וגם אם ניתן להסביר את המצב המיוחד שהוביל לגיבוש ולהבעה של עמדות לא סובלניות, עדיין מדובר בחוסר סובלנות.

מכון ב.י. ולוסיל כהן לחקר דעת קהל שם לו למטרה לחקור את עמדות הסובלנות וחוסר הסובלנות בחברה הישראלית באמצעות סקרי אוכלוסייה תקופתיים. הדו"ח הנוכחי היוצא לראשונה במסגרת הפרסום **דעות בעם** מתבסס על נתונים שנאספו בשלושה סקרים טלפוניים שבוצעו באמצעות חברת מודיעין אזרחי.

הסקר הראשון נערך בפברואר 1996, בקרב מדגם מייצג של האוכלוסייה היהודית הבוגרת וכלל 505 מרואיינים. הסקר השני נערך בנובמבר 1996 והקיף 607 מרואיינים. הסקר השלישי נערך בדצמבר 1997 ונכללו בו 511 מרואיינים.

במסגרת הדוח נדון ברמת הסובלנות של החברה היהודית בישראל וכן בקרב קבוצות חברתיות שונות. השוואה של העמדות בין שלוש נקודות הזמן מאפשרת לנו לבחון שינויים ברמת הסובלנות.

קבוצה פוליטית פחות אהודה, על-פי רמת הדתיות שלפיה הגדירו עצמם המשיבים ולפי הנטייה הפוליטית שלהם.

לוח מספר 2

ממוצע וסטית תקן של מדד סובלנות כלפי קבוצה פוליטית פחות אהודה לפי הגדרה של רמת דתיות, דצמבר 1997.

רמת דתיות				
חילוני	מסורתי	דתי	דתי חרד	
ממוצע	53.3	52.4	50.4	56.4
סטית תקן	20.7	19.2	16.4	18.6
	(n=235)	(n=176)	(n=41)	(n=24)

הממצא הבולט בלוח 2 הוא שבממוצע, רמת הסובלנות דומה בקרב מרואיינים השונים במידת הדתיות שלהם. טווח הממוצעים נע בין כ-50 בקרב המגדירים עצמם דתי-חרד לכ-56 בקרב המגדירים עצמם דתי. בחינה של סטיות התקן בקרב כל רמות הדתיות מעידה על קיומה של שונות יחסית בעמדות הסובלנות, ועל מידת פיזור דומה של התשובות בכל הקבוצות.

לוח מספר 3

ממוצע וסטית תקן של מדד סובלנות כלפי קבוצה פוליטית פחות אהודה לפי נטיה פוליטית, דצמבר 1997.

נטיה פוליטית			
שמאל	מרכז	ימין	
ממוצע	51.1	55.6	52.5
סטית תקן	21.0	19.9	18.5
	(n=127)	(n=164)	(n=161)

בדומה למה שראינו ביחס לדתיות (לוח 2) בעלי נטייה פוליטית שונה אינם נבדלים משמעותית ברמת הסובלנות שהם מבטאים כלפי קבוצות פוליטיות פחות אהודות. ממוצע ציון הסובלנות הגבוה ביותר נמצא בקרב המגדירים עצמם כמרכז (55.6). המגדירים עצמם כימין ושמאל דומים בממוצע ציון הסובלנות. הניתוחים שערכנו מלמדים כי הן בקרב בעלי רמת דתיות שונה והן בקרב בעלי נטיות פוליטיות שונות רמת הסובלנות המבוטאת כלפי קבוצות פוליטיות לא אהודות נוטה להיות דומה ומשקפת סובלנות בינונית כלפיהן.

תפיסות איום

גורם מרכזי לחוסר סובלנות הינו תחושת איום. תחושה זו יכולה לנבוע ממקורות שונים.

כדי לאפיין את המקורות של תחושת האיום שאלנו את המרואיינים מספר שאלות הנוגעות לקבוצה הפחות אהודה.

השוואה בין שלוש נקודות הזמן מלמדת שחלה ירידה באחוז המשיבים שצינו קבוצות מהימין כקבוצה פוליטית פחות אהודה ועליה באחוז המשיבים שצינו קבוצות מהשמאל כקבוצה פוליטית פחות אהודה. מגמה זו מסתמנת כבר בין פברואר ונובמבר 1996 אולם השינוי המשמעותי שניתן להצביע עליו התרחש בין נובמבר 1996 ודצמבר 1997. בעוד שבפברואר 1996 היה פער של 20 אחוזים בין שעור הבוחרים בקבוצות מהימין ומהשמאל כפחות אהודות, פער זה נסגר כליל בדצמבר 1997. למעשה, בדצמבר 1997 אחוז גבוה יותר של משיבים ציינו קבוצות מהשמאל כקבוצה פוליטית פחות אהודה בהשוואה לאחוז המשיבים שצינו קבוצות מהימין כקבוצה פוליטית פחות אהודה, אם כי ההבדל הוא מזערי. ממצאים אלה משקפים את השינויים באקלים הדעות, בבולטות הקבוצות השונות, ובנושאים שעל סדר היום הציבורי.

זיהוי הקבוצות הפוליטיות הפחות אהודות מיקד את ההתייחסות של המרואיינים כאשר הם נשאלו על עמדותיהם בהתייחס לפעולות בתחום הפוליטי. המרואיינים התבקשו לציין באיזו מידה הם מסכימים או לא מסכימים עם כל אחת משש הפעולות הבאות ביחס לקבוצה הכי פחות אהודה:

- להרשות להתראיין ולהתבטא בכלי התקשורת
- להרשות לקיים הפגנות
- להאזין בסתר (לצוותת) לשיחות טלפון
- לאסור לבחור לכנסת
- לאסור להיבחר לכנסת
- לאסור לכהן כשר בממשלה (ראש ממשלה).

תשובות המביעות **אי הסכמה** ל-2 הפעולות הראשונות וה**הסכמה** ל-4 הפעולות האחרונות מבטאות חוסר סובלנות כלפי קבוצות הפחות אהודות, ואילו תשובות המביעות **הסכמה** ל-2 הפעולות הראשונות ו**אי הסכמה** ל-4 האחרונות מבטאות סובלנות כלפי קבוצות אלה. מעמדות אלה ניתן ללמוד על רמת הסובלנות של המרואיינים מכיוון שהן מבטאות את נכונותם של הפרטים ליישם ולממש את עקרון חופש הביטוי עבור קבוצות פוליטיות אשר הם מתנגדים להן ולעמדותיהן.

ציון הסובלנות חושב כממוצע של תשובות המרואיינים על שש השאלות הללו. הציונים תוקנו כך שינועו בטווח שבין 0 ל-100. הציון "0" מבטא חוסר סובלנות והציון "100" מבטא סובלנות גבוהה. הנתונים של מדד הסובלנות יוצגו רק עבור דצמבר 1997 מכיוון שנוסח הפריטים בסקר זה שונה מנוסח הפריטים שהוצגו למרואיינים בפברואר ונובמבר 1996. ציון הסובלנות הממוצע שהתקבל מנתוני דצמבר 1997 על מדד זה הוא 53 עם סטית תקן של 19.7. בהתייחס לכך שטווח הציונים על המדד יכול לנוע בין 0 ל-100, ניתן לומר כי רמת הסובלנות בחברה הישראלית היא בינונית. סטית התקן משקפת הבדלים בין המרואיינים ברמת הסובלנות שלהם כלפי קבוצות פוליטיות פחות אהודות. ניתן להשתמש במדד זה לצורך בחינה השוואתית של מידת הסובלנות בקרב קבוצות אוכלוסייה שונות.

הבדלים ברמת הסובלנות של פרטים יכולים לנבוע ממאפיינים חברתיים, פוליטיים או פסיכולוגיים. כאן נציג את הציונים של מדד הסובלנות כלפי

1. האם ובאיזו מידה לדעתך קבוצה זו מסכנת את בטחון המדינה?
2. האם ובאיזו מידה לדעתך קבוצה זו מהווה סכנה לדמוקרטיה בישראל?
3. האם ובאיזו מידה לדעתך קבוצה זו מסכנת את אופייה היהודי של ישראל כמדינה יהודית?

התשובות האפשריות לשאלות אלה היו:

1. כלל לא מסכנת; 2. לא מסכנת; 3. לא בטוח; 4. מסכנת; 5. מסכנת מאד.

תשובות המרוויינים על שלוש השאלות הללו שימשו אותנו לבניית משתנה שמבטא את תחושת האיום באופן כללי. הערך הגבוה ביותר שמרווייני השיב על אחת משלוש השאלות הללו מייצג במשתנה זה את תחושת האיום של המרווייני. באופן כזה ציון 5, על המשתנה החדש, קיבל מרווייני כאשר הוא השיב "מסכנת מאוד" לפחות לאחת משלוש השאלות. את הערך 1 – כלל לא מסכנת, קיבל מרווייני כאשר זה היה הערך המקסימלי שהוא השיב על שלוש השאלות.

הממוצעים של מדד הסובלנות בקרב קבוצות שציינו רמות שונות של תחושת איום נעים בין כ-70 (על סולם שמקבל ערכים בין 0 ל-100) בקרב בעלי תחושת האיום הנמוכה ביותר (1) לכ-47 בקרב בעלי תחושת האיום הגבוהה ביותר (5). מרבית ההבדלים בין הממוצעים של מדד הסובלנות בקטגוריות השונות של תחושת איום מובהקים סטטיסטית.

בדיקת הקשר בין סובלנות לבין תחושת איום העלתה קיומו של קשר שלילי ומובהק סטטיסטית ביניהם. כלומר, אנשים המרגישים שהקבוצה הלא אהודה עליהם מאיימת יותר על החברה הישראלית נוטים להציג עמדות פחות סובלניות כלפיה.

במטרה לבחון האם מקורות שונים של תחושת איום יכולים לשמש בסיס להסבר הבחירה בקבוצה פוליטית כקבוצה פחות אהודה, בדקנו את הקשר בין הקבוצות הפוליטיות שמרוויינים ציינו כפחות אהודות לבין שלוש השאלות שמתייחסות למקורות שונים של תחושת איום. בדיקת הקשרים הללו נעשתה עבור הנתונים מנובמבר 1996 ודצמבר 1997.

מהנתונים המובאים בלוח 4 ניתן ללמוד כי קבוצות שהמרוויינים ציינו כלא אהודות נתפסות על-ידיהם כמסכנות את בטחון המדינה. בהקשר זה, אין הבדל בין קבוצות לא אהודות בימין ובשמאל. בנובמבר 1996, כ-73 אחוז מאלה שציינו אחת הקבוצות מן הימין כקבוצה פחות אהודה אמרו שלדעתם אותה קבוצה מסכנת את בטחון המדינה. שיעור כמעט דומה (76 אחוז) מאלו שציינו קבוצה מהשמאל כפחות אהודה תארו אותה כמסכנת את בטחון המדינה. בדצמבר 1997 המגמה נשמרת אם כי, ניתן להצביע על ירידה באחוז המשיבים אשר חושבים כי הקבוצה הפוליטית הלא אהודה עליהם מהווה סכנה לבטחון המדינה. כ-66 אחוז מאלה שציינו קבוצה מהימין כקבוצה פחות אהודה ו-67.1% מאלה שציינו קבוצה מהשמאל אמרו שלדעתם הקבוצה מסכנת את בטחון המדינה. נתונים אלה ראויים להדגשה. כשני-שליש מן המרוויינים תארו את הקבוצה שאינה אהודה עליהם כמסכנת את המדינה. העובדה ששיעור המתארים כך קבוצות מהימין דומה לשיעור המציינים זאת עבור קבוצות מהשמאל מלמדת שרוב הציבור רואה באותן קבוצות לא אהודות איום על החוסן הפנימי והיציבות של המדינה. יחד עם זאת, ניתן לומר בהירות מסויימת שכל הקבוצות הללו נתפסות כפחות מסכנות את בטחון המדינה בדצמבר 1997 בהשוואה לנובמבר 1996.

לוח מספר 5

התפלגות משותפת בין קבוצה פוליטית פחות אהודה לבין התפיסה שקבוצה זו מהווה סכנה לדמוקרטיה בישראל, נובמבר 1996, דצמבר 1997 (אחוזים)

מהווה סכנה לדמוקרטיה

פחות אהודה	לא מסכנת		לא בטוח		מסכנת		סה"כ
	נוב'	דצמ'	נוב'	דצמ'	נוב'	דצמ'	
1996	1997	1996	1997	1996	1997	1996	1997
17.1	20.5	8.9	8.6	74.0	70.9	100.0	100.0
ימין (n=220) (n=292)							
28.9	33.3	18.6	18.2	52.5	48.5	100.0	100.0
שמאל (n=213) (n=227)							

הערה: הקשר בין נטיה פוליטית ותפיסת האיום על הדמוקרטיה מובהק סטטיסטית בשתי נקודות הזמן.

הנתונים בלוח 5 מלמדים על הבדל ברור ביחס לתפיסה של קבוצות מהימין ומן השמאל כמסכנות את הדמוקרטיה בישראל. בנובמבר 1996, 74 אחוז מאלה שציינו קבוצה מן הימין כפחות אהודה טענו שהקבוצה מסכנת את הדמוקרטיה בישראל. השעור נמוך בהרבה (52 אחוז) בקרב אלה שציינו קבוצה מן השמאל. בדצמבר 1997 האחוזים השתנו מעט אולם הפער בין התפיסה של קבוצות לא אהודות מהימין ומהשמאל כמהוות סכנה לדמוקרטיה בישראל נשמר. כ-71 אחוז מהמציינים קבוצה מהימין כקבוצה פוליטית לא אהודה לעומת 48.5 אחוז מהמציינים קבוצה מהשמאל כקבוצה פוליטית לא אהודה ראו בקבוצה סכנה לדמוקרטיה. בנושא זה, אם כן, ישנו הבדל ברור בין האופן בו נתפסים הימין והשמאל בישראל, הבדל שנשמר לאורך זמן.

לוח מספר 4

התפלגות משותפת בין קבוצה פוליטית פחות אהודה לבין התפיסה שקבוצה זו מסכנת את בטחון המדינה, נובמבר 1996, דצמבר 1997 (באחוזים).

מהווה סכנה לבטחון המדינה

פחות אהודה	לא מסכנת		לא בטוח		מסכנת		סה"כ
	נוב'	דצמ'	נוב'	דצמ'	נוב'	דצמ'	
1996	1997	1996	1997	1996	1997	1996	1997
16.1	19.5	10.8	14.5	73.1	65.9	100.0	100.0
ימין (n=220) (n=293)							
9.1	14.3	14.3	18.2	76.6	67.5	100.0	100.0
שמאל (n=231) (n=226)							

הערה: הקשר בין נטיה פוליטית ותפיסת האיום על בטחון המדינה מובהק סטטיסטית רק בנובמבר 1996.

עמדות הסובלנות כלפי קבוצות פוסט-ציוניות נמדדו על-ידי השאלה: **"בין היהודים בישראל יש כאלה שחושבים שצריך לבטל את האופי היהודי של מדינת-ישראל, למשל: להחליף את המילים בהימנון הלאומי, לשנות את הדגל ולבטל את חוק השבות. איך לדעתך צריך לנהוג עם אנשים כאלו? האם:**

1. יש לאפשר לאנשים אלו לבטא את רעיונותיהם ללא הגבלה.
2. יש למנוע מאנשים אלו לבטא את רעיונותיהם, למשל: להתעלם מהם בכלי התקשורת.
3. לפעול נגדם בכל דרך, למשל: מעקבים על-ידי רשויות הבטחון, מעצרים מנהליים ללא משפט.

עמדות הסובלנות כלפי קבוצות פונדמנטליסטיות נמדדו על-ידי השאלה: **"בין היהודים בישראל יש כאלו שחושבים שצריך להפוך את מדינת ישראל למדינת הלכה, שבה יתנהלו החיים על-פי כללי הדת היהודית בלבד ולא על-פי עקרונות הדמוקרטיה. איך לדעתך צריך לנהוג עם אנשים כאלו? האם:**

1. יש לאפשר לאנשים אלו לבטא את רעיונותיהם ללא הגבלה.
2. יש למנוע מאנשים אלו לבטא את רעיונותיהם, למשל: להתעלם מהם בכלי התקשורת.
3. לפעול נגדם בכל דרך, למשל: מעקבים על-ידי רשויות הבטחון, מעצרים מנהליים ללא משפט.

למטרות השוואה, ההתפלגויות והניתוחים שנביא מבוססים על נתונים מנובמבר 1996 ודצמבר 1997.

בלוח 6 מוצגת התפלגות משותפת בין קבוצה פוליטית פחות אהודה והתפיסה שקבוצה זו מסכנת את אופיה היהודי של מדינת ישראל. על פי הנתונים בלוח זה נראה כי אחד הבסיסים לכך שקבוצות בשמאל אינן אהודות היא התחושה שקבוצות אלה מסכנות את האופי היהודי של מדינת ישראל. כ-81 אחוז מן הבוחרים בקבוצה מן השמאל כלא אהודה בנובמבר 1996 וכ-68 אחוז מן הבוחרים בקבוצה מן השמאל כלא אהודה בדצמבר 1997 אמרו שלדעתם הקבוצה מסכנת את האופי היהודי של ישראל. זאת לעומת, קצת יותר מ-40% שצינו קבוצה מן הימין כקבוצה פחות אהודה בנובמבר 1996 ובדצמבר 1997. ממצאים אלה גם מלמדים כי על-אף שקבוצות מן השמאל עדיין נתפסות יותר כמאיימות על האופי היהודי של המדינה, הן נתפסות כמאיימות פחות על היבט זה בדצמבר 1997 בהשוואה לנובמבר 1996.

לוח מספר 6

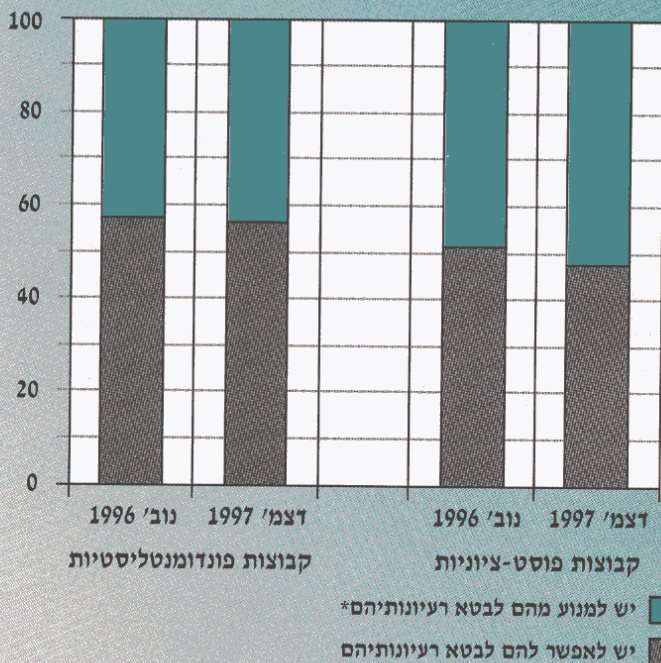
התפלגות משותפת בין קבוצה פוליטית פחות אהודה לבין התפיסה שקבוצה זו מסכנת את אופיה היהודי של ישראל כמדינה יהודית, נובמבר 1996, דצמבר 1997 (אחוזים)

מהווה סכנה לאופי היהודי של המדינה							
קבוצה פוליטית פחות אהודה	לא מסכנת		לא בטוח		מסכנת		סה"כ
	נוב' 1996	דצמ' 1997	נוב' 1996	דצמ' 1997	נוב' 1996	דצמ' 1997	
ימין	40.8	41.6	14.8	16.4	44.3	42.0	100.0 (n=292)
שמאל	11.5	20.3	7.8	11.6	80.8	68.1	100.0 (n=232)

הערה: קשר בין נטיה פוליטית לבין תפיסת האיום על ישראל כמדינה יהודית מובהק סטטיסטית בשתי נקודות הזמן.

לוח מספר 7

התפלגות סובלנות כלפי קבוצות פוסט-ציוניות וקבוצות פונדמנטליסטיות, נובמבר 1996, דצמבר 1997 (אחוזים)

* כולל את קטגוריות התשובה 2, 3.

מן הנתונים בלוחות 4-6, עולה שכל הקבוצות הפוליטיות הלא אהודות, גם אלה מהימין וגם אלה מהשמאל, נתפסות כמסכנות את חוסנה של המדינה. עם זאת, נראה שהבסיס לחוסר האהדה לקבוצות נובע ממקורות שונים. ביחס לשמאל הוא נובע יותר מהאיום על האופי היהודי של המדינה ועל בטחון המדינה, ואילו הבסיס לחוסר האהדה לקבוצות מהימין הוא האיום על הדמוקרטיה ועל בטחון המדינה.

סובלנות כלפי קבוצות "פוסט ציוניות" ו"פונדמנטליסטיות"

בהמשך לממצאים הנוגעים לתפיסה של הקבוצות הפוליטיות הפחות אהודות מהימין ומהשמאל כמהוות סכנה לדמוקרטיה בישראל ולאופיה היהודי של המדינה, נבחן סובלנות כלפי קבוצות ספציפיות המאיימות על ערכים אלה. אנו מתמקדים בקבוצות השואפות לבטל את האופי היהודי של מדינת ישראל – קבוצות שנכנה "פוסט-ציוניות"; וקבוצות ששואפות להפוך את מדינת ישראל למדינת הלכה שתנהל לפי כללי הדת היהודית ולא על-פי עקרונות הדמוקרטיה – קבוצות שנכנה "פונדמנטליסטיות". בחינה זו מאפשרת לברר האם החברה הישראלית רגישה יותר לאופי היהודי-ציוני של המדינה המאיים ע"י הקבוצות ה"פוסט ציוניות" או לאופי הדמוקרטי המאיים ע"י הקבוצות ה"פונדמנטליסטיות".

הנתונים בלוח 8 בנוגע לרמת הסובלנות כלפי קבוצות פוסט-ציוניות מראים שבין נובמבר 1996 ודצמבר 1997 חלה ירידה ברמת הסובלנות ביחס לקבוצות אלה בקרב המגדירים עצמם דתי-חרד ודתי וחלה עליה ברמת הסובלנות בקרב המגדירים עצמם מסורתי וחילוני. השינוי הבולט ביותר (ירידה של 15%) התרחש בקרב אלה המגדירים עצמם דתי-חרד.

רמת הסובלנות כלפי קבוצות פונדמנטליסטיות, עלתה בין נובמבר 1996 ודצמבר 1997 בכל הקבוצות. יש לציין שעבור מרבית אלה שהגדירו עצמם כדתיים חרדים, אין כאן מדידה של סובלנות, שכן רובם תומכים ברעיונות אלה. חילוניים מביעים את רמת הסובלנות הנמוכה ביותר כלפי קבוצות פונדמנטליסטיות, ובכל זאת יותר מ-50% מבטאים עמדות של סובלנות.

לוח מספר 9
התפלגות משותפת בין סובלנות כלפי קבוצות "פוסט-ציוניות" וכלפי קבוצות "פונדמנטליסטיות" לבין נטיה פוליטית, נובמבר 1996, דצמבר 1997 (אחוזים)

סובלנות	נטיה פוליטית			
	שמאל	מרכז	ימין	שאל
יש לאפשר לקבוצות פוסט-ציוניות לבטא רעיונותיהן	68.7	58.8	49.5	45.6
יש לאפשר לקבוצות פונדמנטליסטיות לבטא רעיונותיהן	53.4	52.4	59.0	53.3

הערות:
1. הקשר בין נטיה פוליטית לבין סובלנות ביחס לקבוצות פוסט-ציוניות מובהק סטטיסטית בשתי נקודות הזמן. הקשר בין נטיה פוליטית לבין סובלנות כלפי קבוצות פונדמנטליסטיות אינו מובהק בדצמבר 1997.
2. בנובמבר 1996 השיבו על השאלות: 231 בעלי נטיה פוליטית ימין; 149 מרכז; 205 שמאל. בדצמבר 1997 השיבו על השאלות: 165 בעלי נטיה פוליטית ימין; 281 מרכז; 129 שמאל.

רמת הסובלנות הן כלפי קבוצות פוסט-ציוניות והן כלפי קבוצות פונדמנטליסטיות עלתה בין נובמבר 1996 ודצמבר 1997 ללא הבדל בנטיה הפוליטית. רמת הסובלנות הגבוהה ביותר כלפי קבוצות פוסט-ציוניות מובעת בקרב הנוטים לשמאל והנמוכה ביותר היא בקרב הנוטים לימין. על-אף העליה ברמת הסובלנות בקרב כל הקבוצות, הפער בין ימין ושמאל ברמת הסובלנות כלפי קבוצות פוסט-ציוניות עלה בין נובמבר 1996 לדצמבר 1997 מכ-22 אחוז לכ-28 אחוז.

רמת הסובלנות כלפי קבוצות פונדמנטליסטיות, גבוהה יותר בקרב הנוטים לימין ולמרכז. לעומת הנוטים לשמאל. אך הבדל זה, שהינו קטן ולא מובהק, מלמד שביחס לקבוצות פונדמנטליסטיות מידת הסובלנות של ימין ושמאל היא דומה. עיקר ההבדל בין ימין ושמאל הוא במידת הסובלנות כלפי קבוצות פוסט-ציוניות.

מהנתונים בלוח 7 נראה כי חלה עליה קלה ברמת הסובלנות של המשיבים הן כלפי קבוצות פוסט-ציוניות והן כלפי קבוצות פונדמנטליסטיות בין נובמבר 1996 ודצמבר 1997. אחוז גבוה יותר של משיבים בדצמבר 1997 חושב שיש לאפשר הן לקבוצות פוסט-ציוניות והן לקבוצות פונדמנטליסטיות לבטא את רעיונותיהם. בשני הסקרים – נובמבר 1996 ודצמבר 1997, מבוטאת רמת סובלנות גבוהה יותר כלפי קבוצות פונדמנטליסטיות אשר רוצות להפוך את מדינת-ישראל למדינת הלכה, בהשוואה לזו המבוטאת כלפי פוסט-ציונים שרוצים לשנות את האופי היהודי של המדינה. עם זאת, ניתן להבחין בצמצום מסויים של הפער בסובלנות המבוטאת כלפי שתי הקבוצות בדצמבר 1997 לעומת נובמבר 1996 (כ-6 אחוז לעומת כ-9 אחוז בהתאמה). ראוי לשים לב שהצמצום היחסי בפער שבין רמות הסובלנות כלפי קבוצות פוסט-ציוניות ופונדמנטליסטיות נובע כולו מעליה ברמת הסובלנות כלפי קבוצות פוסט-ציוניות.

נראה אם כן, כי בסה"כ הציבור היהודי בישראל נוטה להיות פחות סובלני כלפי אנשים הרוצים לשנות את האופי הלאומי-ציוני של המדינה. נראה כי הסובלנות הנמוכה יותר כלפי אלה הרוצים לשנות את האופי הציוני של המדינה מעיד על כך כי הערך של מדינה יהודית יקר יותר לציבור בהשוואה לערכי הדמוקרטיה אשר מאוימים על-ידי הדוגלים בהפיכת ישראל למדינת הלכה.

סובלנות כלפי קבוצות "פוסט-ציוניות" ו"פונדמנטליסטיות" בקרב קבוצות חברתיות שונות

כפי שצינו בחלקו הראשון של הדו"ח, לא מצאנו הבדלים משמעותיים בסובלנות כלפי הקבוצה הפחות אהודה בקרב בעלי רמת דתיות שונה ועל-פי נטיות פוליטיות של המשיבים. לא כך הדבר ביחס לקבוצות ה"פוסט-ציוניות" וה"פונדמנטליסטיות".

לוח מספר 8
התפלגות משותפת בין סובלנות כלפי קבוצות "פוסט-ציוניות" ו"פונדמנטליסטיות" לבין רמת דתיות, נובמבר 1996, דצמבר 1997 (אחוזים)

סובלנות	רמת דתיות							
	חילוני		מסורתי		דתי		דתי-חרד	
	נוב' 1996	דצמ' 1997	נוב' 1996	דצמ' 1997	נוב' 1996	דצמ' 1997	נוב' 1996	דצמ' 1997
יש לאפשר לקבוצות פוסט-ציוניות לבטא רעיונותיהן	63.7	55.6	41.8	34.2	34.1	39.3	36.0	51.1
יש לאפשר לקבוצות פונדמנטליסטיות לבטא רעיונותיהן	53.2	52.2	56.3	49.2	69.6	65.2	91.3	86.5

הערות:
1. הקשר בין רמת דתיות לסובלנות הינו מובהק סטטיסטית בשתי נקודות הזמן.
2. בנובמבר 1996 השיבו על השאלות: 26 דתיים-חרדים; 55 דתיים; 213 מסורתיים; 308 חילוניים. בדצמבר 1997 השיבו על השאלות: 25 דתיים-חרדים; 44 דתיים; 189 מסורתיים; 250 חילוניים.

הנטיה לבחור בקבוצות מהימין ומהשמאל כקבוצות פוליטיות פחות אהודות דומה אלא גם, רמת הסובלנות שמובעת כלפי קבוצות אלה בקרב בעלי נטיות פוליטיות שונות ובקרב בעלי רמות דתיות שונות הוא דומה.

הסובלנות כלפי קבוצות המחזיקות באידאולוגיות קיצוניות – "פונדמנטליסטיות" ו"פוסט-ציוניות" – מעט גבוהה יותר ב- 1997 מזו שמצאנו ב- 1996. ממצאים אלה מצביעים על עליה מסויימת ברמת הסובלנות. יחד עם זאת, בדיקה ממוקדת מאפשרת לזהות קיטוב גדל בחברה הישראלית היהודית בין דתיים לחילוניים, ובמידה פחותה יותר בין ימין לשמאל, בדפוסי הסובלנות כלפי קבוצות אלה. קיטוב שמתבטא בנטייה של מרואיינים להביע סובלנות גבוהה יותר כלפי קבוצות המחזיקות בדעות המקובלות עליהם וסובלנות נמוכה יותר כלפי קבוצות המחזיקות בדעות פחות מקובלות על המרואיינים.

רמת האיום בחברה הישראלית גבוהה והינה בעלת השלכות חשובות היות שאנשים בעלי תחושת איום גבוהה נוטים להביע עמדות של חוסר סובלנות. הקבוצות הלא-אהודות הן בשמאל והן בימין נתפסות כמסכנות את הבטחון, את החוסן של המדינה ואת יציבותה. בהקשר זה ניתן להבחין באופן ברור יותר בכך שהקבוצות הימניות נתפסות כמאיימות יותר על הדמוקרטיה ואילו הקבוצות שבשמאל נתפסות כמאיימות יותר על האופי היהודי של המדינה.

מנ התונים בלוח 9 מסתמנת אסימטריה ברמת הסובלנות של ימין ושמאל. רמת הסובלנות של השמאל ביחס לקבוצות "פונדמנטליסטיות", המיצגות ערכים המאיימים עליהם, קרובה לרמת הסובלנות של הימין. לעומת זאת רמת הסובלנות של הימין כלפי קבוצות "פוסט-ציוניות", המיצגות ערכים מאיימים עליהם, נמוכה במידה רבה מרמת הסובלנות של השמאל. כמו כן, חשוב לציין כי למרות שרמת הסובלנות כלפי הקבוצות הללו עלתה במעט בין 1996 ל- 1997, הדפוס המתקבל הוא מקוטב יותר מבחינת ההבדלים בהתייחסות לקבוצות בין ימין ושמאל, וגם בין דתיים וחילוניים (ר' לוח 8).

סיכום

סובלנות בחברה היא תוצר של גורמים שונים. התרבות הפוליטית מעצבת את רמת הסובלנות וחוסר הסובלנות, אך השסעים החברתיים, הקיטוב בעמדותיהן של קבוצות חברתיות שונות ואירועים נוספים תורמים אף הם. ביטוי לכך ניתן לראות בשינוי שחל בהרכב הקבוצות הפוליטיות הפחות אהודות. סמוך לרצח ראש הממשלה יצחק רבין, מרואיינים ציינו יותר קבוצות ימין קיצוניות כקבוצות הפוליטיות הפחות אהודות. כיום, הרכב הקבוצות נוטה לשוויון יחסי בין קבוצות ימין ושמאל.

ציון הסובלנות הממוצע כלפי קבוצות פוליטיות פחות אהודות בדצמבר 1997 הינו מעל ל- 50 והוא דומה בקרב ימנים ושמאלנים. כלומר, לא רק

הפקולטה למדעי החברה ע"ש גרשון גורדון אוניברסיטת תל-אביב

קריית האוניברסיטה,
רמת-אביב, תל-אביב 69978,
ת"ד 39040.
טלפון: 03-6409271
פקסימיליה: 03-6409215,
דואר אלקטרוני:
bicohen@spirit@tau.ac.il

עורך: פרופ' נח לויך אפשטיין
עריכה גרפית: יעל רול, מיכל סמו, הל"ש

מכון ב.י. ולוסיל כהן למחקרי דעת קהל הנו מכון אוניברסיטאי המשלב פיתוח אקדמי של תיאוריה ומתודולוגיה של סקרי דעת קהל עם ביצוע מחקרי דעת קהל בלתי תלויים ברמה המדעית הגבוהה ביותר.

מטרות המכון:

1. לשמש כמסגרת לביצוע מחקרים אקדמיים המבוססים על סקרי אוכלוסייה.
2. לפתח תכנית של סקרי עמדות תקופתיים בנושאים בעלי עניין ציבורי בחברה הישראלית.
3. ליצור מאגרי נתונים שיאפשרו לעקוב אחר מגמות לאורך זמן בדעת הקהל בישראל.
4. לערוך ניסויים במתודולוגיות של סקרים במטרה לפתח ולשפר את הטכניקות של מחקרי דעת קהל.